

dc_1122_15

AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Maticsák Sándor

**Az erza-mordvin névszóképzők
nyelvtörténeti vizsgálata**

Debrecen, 2015

dc_1122_15

1. Célkitűzés, tudománytörténeti előzmények

A mordvin névszóképzéssel kevesen foglalkoztak. A mordvin nyelvtudomány megszületése óta eltelt mintegy nyolc évtized alatt közel 120 kézikönyvrészletben, tanulmányban olvashatunk többé-kevésbé részletesen az erza¹ névszóképzőkről. Ezek egy része összmordvin szempontú, egy része csak az erzára összpontosít; moksa tárgyú írás lényegesen kevesebb jelent meg. Különösen kevés a monográfiák száma: D. V. Cigankin 1981-es 80 lapos kötete, 2006-os elméleti jellegű egyetemi jegyzete és I. Ny. Rjabov 2002-ben megjelent rövid opusza sorolható csak azon művek körébe, amelyek átfogó jelleggel közelítik meg e kérdéskört. A grammatikák, chrestomathiák, leíró nyelvészeti kézikönyvek, összefoglaló jellegű írások általában csak kis terjedelemben foglalkoznak a szóképzéssel.

A képzőket tárgyaló munkák túlnyomó többsége leíró szempontú. Ez egyenesen következik a mordvin nyelvészeti kutatások jellegéből, ahol a nyelvtörténet mindig háttérbe volt szorítva. A képzőtani etimológiai fejtegetések sok esetben gyenge lábakon állnak, emiatt egyrészt erős kritikával kell hozzájuk viszonyulnunk, másrészt sokszor téves következtetéseket vontak le belőlük. Ennek a helyzetnek a megváltoztatása végett döntöttem úgy, hogy dolgozatomban *főként nyelvtörténeti szempontokat érvényesítek, elsősorban a képzők történeti fejlődését szándékozom megírni*. Átfogó, rendszerszerű tanulmány még nem született a mordvin névszóképzők történeti fejlődéséről, dolgozatom az első ilyen jellegű kísérlet.

A mordvin képzőkkel foglalkozó művek általában megelégszenek néhány képző felsorolásával (sokszor esetleges jelleggel, ritkábban megalapozott szempontrendszer alapján), majd ehhez hozzárendelnek néhány példát. A példaanyag generációkon át végighömpölyög, ugyanazok az adatok bukkannak fel újra és újra. Sajnos, a kevés, ismétlődő példa alapján nem lehet átfogó, messzeható következtetéseket levonni, néhány adat alapján nem lehet például a képzők funkcióinak egészét

¹ A hagyományos felfogás szerint az erzát a mordvin nyelv nyelvjárásának tekintem. Az erza és moksa névszóképzés között nincs jelentős különbség, az ősi képzők értelemszerűen azonos kiindulópontokra mennek vissza, de ha a moksa dialektus anyagát is bevontam volna vizsgálódásomba, a jelenlegi, 620 lapos disszertációt jóval meghaladó terjedelmű mű született volna, így erről kénytelen voltam lemondani.

pontosan leírni. Emiatt döntöttem úgy, hogy dolgozatomat lehetőleg *a legfontosabb szótárakban fellelhető összes szó felhasználásával írom meg*, s egészítem ki írott szövegek elemzésével: a nagy mennyiségű adathalmaz sok esetben teljesen más következtetések levonására adott módot, mint a szakirodalom eddigi „vándorkövetkeztetései”.

Hatványozottan igaz ez a képzők produktivitására. Néhány példa erre a jelenségre: a *-вкc* deverbális főnévképző a második legtermékenyebb képző a mai erza képzőrendszerben, ennek ellenére a szakirodalomban csak érintőlegesen, a *-кc* képző alá besorolva olvashatunk róla nyúl farknyi információkat. Az *-мка* képzőről mindössze öt szerző tesz említést, 10–12 példával, tüzetesebb vizsgálattal azonban több mint száz szóban tudjuk kimutatni ezt a manapság egyre produktívabb képzőt. Mintegy három tucatnyi lexémában sikerült kimutatnom a *-em(b)* képzőt, a szakirodalomban mindössze hárman írnak róla, öt példát említve. És a másik oldal: a *-de* képző ma már ritkának, elavultnak számít, a szakirodalomban mégis kiemelkedő helyet foglal el, akár csak a nagyon kis hatókörű, csak a fa- és bokornevek létrehozásában szerepet játszó *-ина* szuffixum.

2. A dolgozat forrásai, módszerek

Dolgozatomban központi helyet foglalnak el az egyes képzők adatai. Célkitűzésem a nagy, a lehető legnagyobb korpusz létrehozása – és abból új következtetések levonása – volt. Ezt a célt nem érhettem volna el a 2004-ben megjelent mordvin szóvégmutato szótár nélkül (*Reverse Dictionary of Mordvin. Обратный словарь мордовских языков*). Az onnan nyert adatokat az 1993-ben kiadott erza–oroszl nagy-szótár (*Эрзянь–рузонь валкс, ERV*), a 2003-as erza–magyar szótár (EMSz), az erza–finn (*Ersäläis–suomalainen sanakirja, ESS, 2000*) és természetesen a Paasonen-féle szótár (*Mordwinisches Wörterbuch, MdWb 1990–96*) segítségével azonosítottam s ruháztam fel jelentéssel. Alkalmanként használtam a 2002-ben megjelent helyesírási szótárt is. A nyelvtörténeti szempontok érvényesítéséhez a közismert etimológiai szótárak (*Uralisches etymologisches Wörterbuch, Suomen sanojen alkuperä*, a Keresztes László-féle *Geschichte des mordwinischen Konsonantismus*) mellett felhasználtam a mordvin szófejtő műveket (*Эрзянь кельнь нурькине этимологической словарь, 1977; Этимологиянь валкс, 1998; Этимологический словарь мордовских*

(*эрзянского и мокшанского*) языков. 2004–11). A képzők produktivitását egyrészt Damaszkín 1785-ös szótárának, másrészt a finn–erza szótár (*Suomalais–ersäläinen sanakirja*, SES, 2000) adatai alapján igyekeztem történeti síkba helyezni. Dolgozatom egykori és mai szótári adatokra, bibliafordításokra, kisebb mértékben újságcikkek és szépirodalmi szövegek korpuszára épül, élőnyelvi vizsgálatokat nem végeztem; ez egy későbbi kutatás célja lehet.

Disszertációmban 3800 szó (3000 főnév és 800 melléknév) etimológiáját vizsgálom meg. Címszóként a mai irodalmi nyelv legteljesebb szótárában, az erza–oroszl nagyszótárban (ERV) szereplő cirill betűs alakot adom meg. Az adatokat eredeti lejegyzés szerint közlöm. Az EMSz, ESS, SES adatai cirill betűsek, az MdWb-é latin betűsek. Ha nincs más adat, csak a Paasonen-szótár, azt előbb cirill betűs átíratban közlöm, majd utána megadom a latin betűs eredeti formát is.

Az ERV oroszul, az EMSz magyarul, az ESS és SES finnül, a MdWb pedig oroszul és németül adja meg a jelentéseket, ezeket változatlan formában közlöm. Mivel a szócikkekben nagyon sok elavult és/vagy ritkán használatos szó szerepel (a takácsmesterség szókincsétől a lótarlason át a különféle növénynevekig), ezért az értelmezés megkönnyítése, az olvasó kiszolgálása érdekében azokban az esetekben, ahol az erza–magyar szótárban nem szerepel az adott szó, szögletes zárójelben megadom az ERV-ben (ennek hiányában MdWb, ESS) szereplő orosz jelentések magyar megfelelőit. A képzés alapszavának jelentését csak oroszul és attól pontosvesszővel elválasztva, magyarul adom meg. Ha az adott szó szerepel az erza–magyar szótárban, azt a jelentést tüntetem fel, ha nem, saját fordításom olvasható ott. Indokolt esetben megadtam a moksa megfelelőket is, ehhez elsősorban a moksa–oroszl nagyszótárt (MRV) használtam fel. A szócikkek végén az etimológiai információk olvashatók (UEW, SSA, MdKons, EES, EtV, ESM és egyéb források alapján).

Mutatványok:

алкс 'низ, основание, фундамент' (ERV 44); 'alj, alap, alsó rész, alom, matrac, derékalj' (EMSz 38); 'perusta, alusta; vuode; kuivikkeet, pehkut' (ESS 6); *alks* 'находящийся внизу; постель; нижняя часть растения, корни / das unten Gelegene; Bett, Lager;

der untere Teil Pflanze, Wurzeln' (MdWb 29) < *ало* 'нижний, под; alul, alsó' (vö. ESM 12).

валдакс *valdaks* 'полянка / Waldwiese, Lichtung [erdei tisztás]' (MdWb 2520) < *валдо* 'свет, светлый, яркий; fény, világosság, fényes, világos' (ESM 38).

чичав 'блоха' (ERV 751); 'bolha' (EMSz 431); 'kirppu' (ESS 192); *čičav* 'блоха / Floh' (MdWb 258). Moksa megfelelője: *шичав* (MRV 867). Finnugor eredetű szó. A szó rokon nyelvi megfelelői: fi. *nyj. sonsar, sonsari*, karj. *tšontšoi*, lüd *tšondžoi*, ve. *sonzar'*, cser. *šuršə*, osztj. *čučč*, vog. *šoš*, a finnugor alapalak **čonča ~ čoča* 'Floh' (UEW 39, SSA 3: 199). Vö. továbbá: EES 113; MdKons 158; EtV 213; ESM 494.

3. Eredmények

3.1. A mordvin névszóképzés jellegzetességei

A mai finnugor nyelvek gazdag képzőrendszerrel rendelkeznek. Ez ősi jelenség, hiszen már az uráli/finnugor stb. alapnyelvek is bővelkedtek képzőkben. A mordvinban hasonlóan a többi rokon nyelvhez, a **szuffixális szóképzés** a domináns, prefixális szóalkotáásra csak néhány példát találhatunk. Elsősorban az *a-* tagadószó segítségével jönnek létre szavak: *аванькс* 'piszkos' (< *ванькс* 'tisztá'), *аламо* 'kevés' (< *ламо* 'sok'), *амазый* 'csúnya' (< *мазый* 'szép'), *анаро* 'rossz, kellemetlen' (< *наро* 'jó'), *апокиш* 'kicsi' (< *покиш* 'nagy'), *асатомс* 'hiányzik, nem elég' (< *сатомс* 'elég, elegendő') (vö. fi. *epä-*). A mordvin szakirodalom idesorolja a *кой* elemet is: *койзярдо* 'valamikor, néha', *кой-как* 'valahogy', *кой-ки* 'valaki', *кой-ков* 'valahová', *кой-кода* 'valahogyan', *кой-кодамо* 'valamilyen', de itt inkább névmási elemről lehet szó.

Szintén ősi sajátosság az **ige- és a névszóképzés** megléte. Az ősi képzők jelentős része ige- és névszóképzőként egyaránt funkcionálhatott, s a tő szófajától függően deverbális és denominális képzés is történhetett. A mai mordvinban a képzők egy része egyszerre szolgál deverbális és denominális szuffixumként, de a nomen- és verbumképzők világosan elkülönülnek egymástól. Az ige- és névszóképzés egymáshoz való viszonyáról A. P. Feoktyisztov (1993) a következőképpen

nyilatkozott: „a szuffixáció a névszók körében viszonylag kis létszámú szóképző eszköz, s – néhány kivételtől eltekintve – alacsony produktivitás jellemzi. Ezzel szemben az igei szóképzés – a denominális is, de főként a deverbális – soktagúságában, szemantikai tartalmasságában, produktivásában és aktivitásában is különbözik tőle”.

Feoktyisztoz vélekedését kutatásaim tükrében érdemes egy kicsit árnyalni. A mai erzában 18–20 aktív főnévképzővel számolhatunk (a bizonytalanság a grammatikalizációval alkotott, képzővé mostanság váló összetételi utótagok/klitikumok megítéléséből fakad), emellett 14 melléknévképzőt dolgoztam fel (ezek közül négy főnévképző is). A számnévképzők közé négy elemet vettem fel, hat participium- és három gerundiumképzővel számolok, összességében tehát a névszóképzők mennyiségi mutatói semmivel nem maradnak le az igeképzőké mögött. (S még idesorolhatjuk a 14 elhomályosult, csak etimológiai vizsgálatok révén felfejthető ősi főnévképzőt.) Ami a gyakoriságot és produktivitást illeti: a mai leggyakoribb deverbális képző, a *-ма, -мо, -ме* több mint ezer szóban, a második leggyakoribb, a *-вкс* mintegy háromszáz szótári alakban mutatható ki.

Dolgozatomban a történeti folyamatokra teszem a hangsúlyt, emiatt – főként az elhomályosult képzők vizsgálata során – mechanikusan nem különítem el (és sokszor nem is tudom elválasztani) a deverbális és denominális képzéseket, de ahol lehet, ezeket jelzem, sőt, bizonyos esetekben (ld. pl. *-лма* képző) külön alfejezetet is szentelek ennek a kérdésnek. Az alapszó és a képző viszonyának tükrében beszélhetünk szófajváltó ($V > N$, $N > V$) és szófajt nem váltó ($N > N$, $V > V$) képzőkről. A mordvin névszóképzők között tipikusan szófajváltó a *-ма, -мо, -ме; -вкс* és *-мка*, amelyek igékből hoznak létre főneveket. Egyértelműen szófajtartók a kicsinyítő képzők (*-не, -ине, -ке, -ка*) és az alacsony produktivitású *-кай, -ина, -де* szuffixumok. A képzések túlnyomó részében $N > N$ típust képvisel a *-чи*, nagyon kevés igei alapszótól eltekintve. Mindkét halmazba beleillik, de javarészt denominális a *-лма*; $N > N$, és $N > V$ képzést egyaránt elvégez a *-кс* és *-вт*.

A szófajváltásnak speciális esete a főnevesülés (orosz terminológiával: субстантивация). A folyamat során – a magyarhoz vagy a finnhez hasonlóan – a participium praesens főnévvé válik, pl. *сока-пахать*; szánt' > *сокиця* 'пашущий; szántó' (part. praesens) > *со-*

киця 'пахарь; szántó(vető)' (fn.); *ловно-* 'читать; olvas' > *ловныця* 'читающий; olvasó (pl. *ловныця ломань* 'читающий человек; olvasó ember') > *ловныця* 'читатель; olvasó' (fn.). Hasonló folyamat végén válik a participium praesens passivumból melléknév: *вечке-* 'любить; szeret' > *вечкеве-* (az ige visszaható -в- képzős alakja) > *вечкевикс* (-кс képzős participiumi alak) > *вечкевикс* 'любимый; szeretett' (melléknév).

A képzők egyik legfontosabb tulajdonsága a **produktivitás** (termékenység). Egy képző akkor produktív, ha segítségével szinte tetszőleges számú új szó képezhető, s ezek transzparens, átlátható alakok, azaz világosan el lehet különíteni bennük a tövet és a képzőt. A produktivitás időben nem állandó kategória, a nyelv története során megváltozhat. Nagyon sok olyan képző van a mordvinban (is), amely valaha produktív képző volt, de később használatuk megszűnt, kivesztek a nyelvből, s ma már nem tartjuk számon őket a képzők között. Ezek nem transzparens alakok, létüket csak etimológiai módszerekkel tudjuk felfedni, elsősorban a rokon nyelvek segítségével, illetve mordvin szócsaládok feltérképezése révén. Ezek az ősi képzők több kronológiai rétegbe tartoznak, vannak olyanok, amelyek már az uráli/ finnugor korban léteztek, vannak olyanok, amelyek valamelyik köztes alapnyelvben (FP, FV) tapadtak a szóhoz, s vannak olyanok is, amelyek csak a mordvin külön életében bukkantak fel. Ilyen mordvin képző például a -в, -р(ь), -л(ь), -м.

A képzők jelentős része ma is él, produktív. Az egyik legtermékenyebb mai képző a -ма, -мо, -ме. A képző elsősorban elvont jelentésű főnevet hoz létre, szinte bármilyen absztrakt főnév létrejöhet e képző segítségével. Szintén nagyon termékeny -кс és a -вкс is.

Vannak olyan képzők, amelyek nem egy egyelemű ősi képzőre mennek vissza, hanem önálló szóból születtek, születnek. E folyamat végére érve minden tekintetben képzőnek tekinthető a 'nap jelentésű szóból létrejött -чи szuffixum, de vannak olyanok is, amelyek még csak néhány lépést tettek meg a képzősülés hosszú útján (*пель, пелькс, лув*).

A képzők kapcsán sokszor felbukkan a **gyakoróság** fogalma is. A produktivitás és a gyakoróság nem feltétlenül függ össze: egy ma már improduktív képző egy adott korpuszban gyakran előfordulhat, míg egy ma produktív képző nem bukkán fel gyakran. A mordvinban

utóbbira példa a *-ки* képző, amely elvileg produktív, de gyakorisági mutatói alacsonyak. Viszonylag gyakori, de ma már nem produktív a *-ла* melléknévképző. Általában elmondható azonban, hogy e két tulajdonság – egy-egy adott korban – erősen összefügg egymással. Manapság nagyon termékeny és nagyon gyakori a *-нь*, *-й* és *-в* melléknévképző (érdekes, hogy ez utóbbi melléknévképzőként ma is átlátható, produktív és gyakori, míg főnévképzőként elhomályosult, improduktív és ritka), vagy szintén ilyenek a kicsinyítő képzők (*-ка*, *-ке*, *-не*, *-ние*).

A produktivitási és gyakorisági mutatókkal ugyanakkor óvatosan kell bánni. A szótárakból nyert adatok mennyiségéből nem lehet a valós nyelvhasználatra vonatkozó, messzemenő következtetéseket levonni. Intő jel lehet Saarinen véleménye a finn–erza szótár szerkesztési munkálatairól: „amikor egy finn elvont főnevet le kellett fordítani, kéznél volt a *-чи* képző”. Ugyanakkor a szócsinálásokból, a szótárszerkesztők nyelvújítói munkásságából bizonyos tendenciák mégis kirajzolód(hat)nak, hiszen egy adott kor új szavait elsősorban az akkor produktív, gyakori, „népszerű” képzőkkel alkotják meg. A történeti produktivitási vizsgálatok során nagyon szépen felvázolható például a *-чи* és a *-вкс* „karriertörténete”: néhány száz éve ezek még jelentéktelen, csekély használati körű szuffixumok voltak, mára viszont a mordvin képzőrendszer legfontosabb, leggyakoribb, legproduktívabb elemei közé kerültek. Néha egy-egy nyelvész munkássága is fontos: M. V. Moszin egyik tanulmányában határozottan kiállt az *-лма* képző „rehabilitációja”, újbóli felfedezése és használatbavétele érdekében.

3.2. Az egyes névszóképzők részletes elemzése

Dolgozatomban külön fejezetekben kezelem a főnév-, melléknév-, számnév- és igenévképzőket. A főnévképzőket eredetük szerint további három alcsoportba osztottam: a) elhomályosult, ma már csak etimológiai módszerekkel kimutatható képzők, b) ma is élő, transzparens képzők, c) grammatikalizáció útján manapság keletkező képző(szerű elemek).

3.2.1. Az elhomályosult képzők vizsgálata talán a dolgozat legfontosabb része, hiszen itt érvényesítem leginkább a nyelvtörténeti szempontokat, s ez az a fejezet, amely a legnagyobb mértékben saját kutatásaimon alapul.

Az uráli/finnugor alapnyelv névszóképzőkben gazdag volt. Lehtisalo szerint az ősi mássalhangzó-állományból csak δ , δ' és γ hangok nem képzősültek, a többi mássalhangzóból (p , t , k ; w , j ; s , s' , \check{s} ; \acute{c} , \check{c} ; l , l' ; r ; m , n , \acute{n} , η) létrejöhettek képzők. Majtyinszkaja ezt a képet kicsit árnyalja, az l' -t legfeljebb másodlagos variánsnak tartja, a szibilánsok közül csak a palatálisat veszi fel, a \acute{c} -t a \acute{c} , az \acute{n} -et az n alakváltozatának tartja, a w -t pedig (inkább balti finnek minősítve) csak kérdőjellel sorolja ide, viszont több összetett képzőt vezet vissza e korra.

A képzőgazdagság a későbbi korokban, a másodlagos, harmadlagos stb. alapnyelvekben is megmaradt. Ez az ősi burjánzás elsősorban azzal magyarázható, hogy ezek az elemek egyszerre szolgálhattak ige- és névszóképzőként. Ennek oka az ősidőkben keresendő, hiszen valaha az ige- és a névszók között nem húzódott merev határ (erről főként az alapnyelvben nagyszámban meglévő nomenverbumok tanúskodnak).

Hajdú Péter (1966) szerint az alapnyelvi „lehetséges képzőállomány tehát a képzők 4 fő kategóriáját és a 20 mássalhangzót tekintetbe véve kb. 80 lehetett. Ha ehhez hozzászámítjuk a képzőkapcsolatokat (főleg a nazális + explozíva jöhet szóba), valamint a névmásképzőket is, akkor az alapnyelv képzőkészletét a finnugor nyelvek átlagos képzőállományával többé-kevésbé egyenlő nagyságúnak gondolhatjuk”. Rédei (1976) csak 17 egyszerű képzőt rekonstruál (a δ , δ' és γ elemeket nem veszi ide), de ezekhez hozzászámolja a gemináta alakú képzőket, a képzőkombinációkat és a névmásképzőket is.

A mai rokon nyelvek képzői száz fölött mozognak, igaz, ezeknek nagy része az elhomályosult, improduktívává vált alapnyelvi elemek helyébe lépő képzőbokor és grammatikalizáció útján létrejött új képző. Ehhez adódnak hozzá az idegen nyelvekből átvett képzők (például a mordvinban az orosz *-онка*, *-инка*, a cseremiszenben és a votjákban a tatár eredetű *-map*, ill. *-лык*, vagy a magyarban a latinból indult *-ista*). Másképp fogalmazva: a mai nyelvekben körülbelül az alapnyelvvél megegyező számú képző élhet, de ezek rétegződése (eredete) teljesen más képet mutat, mint egykoron.

A denominális nomenképzők eredetileg leginkább valamilyen diminutív-augmentatív (esetleg még determináló) funkciót hordozhattak. A képzők szerepe az idők folyamán egyre differenciáltabbá vált. A mai funkciók erősen szerteágazó képet mutatnak: kifejezhetnek va-

lamihez tartozást, két személy/tárgy viszonyát más személyekhez/tárgyakhoz, lehetnek gyűjtőnévi funkcióik stb.

Az alapnyelvi képzőgazdagság ellenére „etimológiai anyagunk alapján nem sok származékszót tudunk ténylegesen kimutatni az alapnyelvből” – érzékelteti az elmélet és a gyakorlat ellentmondását Hajdú Péter (1966: 79). Számításai szerint a derivátumok a rekonstruált alapnyelvi szókincsnek mintegy másfél százalékát teszik ki. Rédei (1976: 260) az alapnyelvre 37 származékszót rekonstruált, ez az általa 1000–1200-ra becsült biztos etimológiának mintegy három százaléka. Ha megnézzük az UEW adatait, ezek – az etimológiák finomodásával, a szerkesztőmunka egyre pontosabb válásával – jóval felülmúlják a korábbi becsléseket. Vizsgálataim alapján a szótár 1855 címszava közül közel 6% hordoz valamilyen képzőt (s ennek csak elenyésző hányada igeképző). Részleteiben ezt a következő táblázatban szemléltetem:

Alapnyelvi szint	szó-állomány	képzett ige	képzett névszó	a képzett névszók aránya
U/FU	1090	3	52	4,7%
?U/FU – FV/FP	53		4	7,5%
FV/FP	533	3	32	6,0%
U/FU/FP/FV össz.	1676		88	5,3%
?U/FU – Ug	21			
Ug	158	2	21	13,3%
Mindösszesen:	1855	8	109	5,8%

Annak a magyarázatát, hogy a sok funkciót betöltő rengeteg alapnyelvi képző miért nem volt képes több (rekonstruálható) származékszó megalkotására, Rédei az elhomályosulás folyamatában látja. A legtöbb képző akkor tapadt szilárdabban a szóhoz, ha funkciója elhomályosult, akkor őrződött meg leginkább, ha a tőszó és a származékszó többé-kevésbé szinonimmá vált. Itt egyfajta lexikalizálódás ment végbe, a beszélők az adott szuffixumot egy idő után már nem érezték képzőnek (hasonlóan a mai nyelvérzékhez, hiszen a *ravasz*, *ének*, *farok* stb. szavakban etimológiai alapismeretek nélkül nem tudjuk elkülöníteni a képzőelemet). Rédei szerint a „gyök és a származék küzdelméből általában a képzett szó került ki győztesen. Ebben szerepe lehetett a képzett szó testesebb voltának és tartalmasabb affektív (de-minutív-augmentatív) jelentéstöbbletének is”. Ez az elhomályosulási

folyamat leginkább akkor ment végbe, ha nem történt szófajváltás. Ezt a szótári adatok is alátámasztják: a rekonstruált alakok között a legtöbb denominális nomenképzős (N > N), ennél lényegesen kevesebb a deverbális nomenképzők száma (V > N).

Ami az egyes képzők (konzonánsok) megterheltségét illeti, az UEW által rekonstruált ősi (U, PU, FV, FP) szókincs leggyakrabban képzői az *-r*, *-l*, *-m* és *-n*. U/FU példák: **ćäke(-r3)* 'harter Schnee', **ćiy3-re/ćiy3-r3* 'Grab', **ćuk3-r3* 'Haufen, Schar', **kaŋa(-r3)* 'Bogen; etwas Bogenförmiges', **koj(e)-ra* 'Männchen', **kom3 (r3)* 'hohle Hand', **oćt3-r3* 'Schößling, Gerte, Rute; Peitsche', **ońća-r3* 'Hauer, Hauzahn', **peŋe(-rā)* 'Kreis, Ring', **šine-re* 'Maus', **šom3-r3* 'Kummer, Trauer'; **aške(~-l3)* 'Schritt', **ćump3 (-l3)* 'Trinkgefäß aus Birkenrinde', **kiŋe(l3)* 'Träne', **ńoma(-l3)* 'Hase', **šije-le* 'Igel'; **ćok3-m3* 'zeitweiliges Obdach', **koj(e)-m3* 'Mann, Mensch', **nu-m3* 'das Obere; Himmel; Gott', **oda-m3* 'Schlaf; Traum', **piŋse-me* 'Lippe', **šidä(-m3) ~ šüdä(-m3)* 'Herz', **šur(e)-ma* 'Tod', **uđ3-m3* 'Schlafzelt, Mückenzelt', **wiđ3 (-m3)* 'Knochenmark, Gehirn'; **kupe(-na)* 'Fischblase', **puš3 (puš3-n3)* 'Mehl', **p8r3-ŋ3* 'eine Wildentenart' stb. – Egészen kicsi a frikatívák megterheltsége (az UEW csak egy *-w*, s ugyancsak egy *-j* alakú képzőt adatom). Az UEW *-č* és *-p* alakú képzőket nem vesz fel.

A fentebbi adatsor voltaképpen csak egy kimerevített képet bemutat, bizonyos értelemben torz, mechanikus elvek alapján készített pillanatkép. Egy adott nyelvben az ősi képzőréteg megterheltsége ugyanis ennél lényegesen nagyobb lehet, hiszen egyrészt számos olyan alapszókincsbeli lexémához is tapadhatott szuffixum, amelynek nincs mai rokon nyelvi megfelelője, emiatt nem került be az etimológiai szótárak anyagába, másrészt pedig ezek a képzők esetenként több ezer éves létük alatt nemcsak valamelyik alapnyelv korában voltak produktívak, hanem később is, azaz egy adott nyelv külön életében is tevékenyen részt vettek a szóképzés folyamatában.

Erre példa az ősi *-m(8)* denominális nomenképző mordvin folytatása. Ez egyrészt már alapnyelvi szavakban is kimutatható (pl. *ud'eme* 'velő') másrészt az ős-/ómordvin kori szókincsben is megfigyelhető (*piŋeme* 'zab', *utomo* 'csűr'). Az ezzel azonos töről fakadó deverbális nomenképző a mai mordvin képzőtár leggyakoribb és egyben legproduktívabb tagja, amely az igék nagy részéből képes absztrakt jelentésű

főnevet létrehozni, pl. *kapša-mo* 'sietség', *karda-mo* 'tiltás', *kaso-ma* 'növekedés', sőt, képzőbokor részeként is él (*ečke-lma* 'vastagság', *pokšo-lma* 'nagyság', *tusto-lma* 'sűrítmény', *sta-lmo* 'súly; nehézség').

Természetesen ezzel ellentétes folyamatok is lejátszódtak. Az alapnyelvi **p* és **k* képzőkből fejlődött *-v* a mordvin nyelv külön életének első szakaszaiban termékeny volt, számos állat- és növénynévből mutatható ki etimológiai módszerek segítségével, de a produktivitása később teljesen elveszett, s főnévképzőként megszűnt létezni (melléknévképzőként viszont az egyik legproduktívabb elem). Írásos emlékek híján, sajnos, nem tudunk pontos képet alkotni arról, melyik képző mikor élhette „virágkorát”, s termékenysége mikortól indulhatott hanyatlásnak.

A rokon nyelvek segítségével azt igyekszem behatárolni, hogy az adott ősi képző termékeny lehetett-e már a FV időszakban vagy azt megelőző korokban, vagy produktivitása inkább csak az ős-/ómordvinra tehető. Sajnos, ehhez sok szóadat nem áll rendelkezésemre, így teljesen pontos képet nem tudok alkotni, az alapnyelvi képzők és a mai mordvin közötti ívet nem tudom világosan megrajzolni, az adatmennyiség inkább csak a tendenciák felvázolására elegendő. A kevés adat miatt az egyes képzők történeti vizsgálata során nem is különítem el a U, FU, FP, FV, elő-, ősz- és ómordvin adatokat, ezeket együtt tárgyalom.

Az alapnyelvre rekonstruált képzők továbbélése a mordvinban:

<i>*-p</i>	> <i>-v</i>	(1)
<i>*-k</i>	> <i>-v</i>	
<i>*-kk</i>	> <i>-ka, -k; -ga, -go, -ge</i>	
<i>*-t</i>	?> <i>-da, -do, -d'e</i>	(2)
<i>*-tt</i>	> <i>-t, -t'</i>	
? <i>*-w</i>		(3)
<i>*-j</i>	?> <i>-j</i>	(4)
<i>*-s, *-ś, *-š</i>	> <i>-s, -ś, -z, -ź</i>	(5)
<i>*-ć, *-č</i>	> <i>-š, -ž, -č</i>	(5)
<i>*-l</i>	> <i>-l, -l'</i>	(6)
<i>*-r</i>	> <i>-r, -ro, -r'e</i>	(7)
<i>*-m</i>	> <i>-m, -ma, -mo, -me</i>	
<i>*-n (?*-ń)</i>	> <i>-n, -ń, -nV</i>	(8)
<i>*-ŋ</i>	> <i>-ŋ</i>	(9)

- (1) Az alapnyelvi **-p* és **-k* a mordvin külön életében (valószínűleg az ősmordvinban) egybeesett, a **p* **w* fokon keresztül, a **k* pedig a **γ* közbeiktatásával vált *v*-vé.
- (2) E képző megléte kérdéses, nagyon kevés, bizonytalan etimológiájú szóban gyaníthatjuk.
- (3) Az U/FU alapnyelvre csak Lehtisalo tesz fel **w* képzőt, Majtyinszkaja csak a balti finnig vezeti vissza. A mordvinban nincs nyoma.
- (4) Elsősorban növény- és állatnevekben mutatható ki egy elhomályosult *-j* képző, de nincs rá bizonyítékom, hogy ez az ősi **-j* folytatása lenne.
- (5) A szibilánsok és affrikáták fejlődése bonyolult utat járt be, a fő háttérrel az alveoláris és posztalveoláris hangok között húzódtott, a zöngésülés, palatalizáció és affrikáció következtében állt elő a mai tarkaság.
- (6) Az *-l'* valószínűleg nem alapnyelvi előzményre megy vissza, hanem mordvin belső fejlemény, a másodlagos palatalizáció eredménye (az alapnyelvre csak Lehtisalo tett fel *l'*-t, Majtyinszkaja nem is számol vele).
- (7) Az ide tartozó szavak nagy többsége *-r* képzőt tartalmaz, csak néhány szóban tudtam kimutatni *-ro/-ře* alakú szuffixumot. Ezek lehetnek későbbi fejlemények.
- (8) Az *n*-hez többféle magánhangzó is járulhat (*a, o, e, i*).
- (9) Csak az északnyugati nyelvjárásban él.

Az alapnyelvi képzők megterheltsége nem volt egyenletes, s ugyanez jellemzi a későbbi korokat is. Adatbázisom adataiból természetesen abszolút érvényű következtetéseket nem lehet levonni (hiszen nem lehet vizsgálni az egykori szóállomány egészét, s az esetleges módon fennmaradt szavak nem alkalmasak statisztikai vizsgálatokra), de bizonyos tendenciák ennek alapján is kirajzolódnak. A legmegterheltebb ő- és őmordvin kori képzőnek a *-v* és *-m* tűnik, míg a skála végpontján a két bizonytalan státusú elem, a *-dV* és a *-η* helyezkedik el.

Az elhomályosult képzőket tartalmazó szóállomány szemantikailag változatos képet mutat, de természetesen leginkább az alapszókinccs elemei tükröződnek benne (34 testrésznév, 30 természeti jelenség mellett 42 – változatos alcsoportba sorolható – tárgymegnevezés). A legjelentősebb csoportot az állatnevek (28%) és a növénynevek (17%) alkotják.

3.2.2. A mai főnévképző-állományhoz azokat az elemeket soroltam, amelyek alapvetően átláthatóak, azaz az alapszó és a képző többé-kevésbé világosan elkülöníthető egymástól; ebben a fejezetben 15 képzőt mutatok be részletesen. Azonban ez a kategória sem egységes, sem történeti, sem leíró szempontból nézve. Vannak köztük olyan elemek, amelyek már legalább az elő-/ősmordvinban képzők voltak (ilyen pl. a *-ks* és *-kš*), s vannak olyanok, amelyek a mordvin nyelv külön életében jöttek létre.

Az egyes képzők gyakorisága és termékenysége az idők folyamán változhat. Sajnos, a mordvin írásbeliség csak mintegy háromszáz évre tekint vissza. A képzőtani vizsgálatokra az első idők nyelvemlékeit, a rövid, legfeljebb 2-300 szavas szójegyzékeket nem lehet felhasználni. Az első terjedelmesebb szótár Damaszkín püspök 1785-ben készített, mintegy 11 ezer szavas orosz–erza szótára. Ez a mű már alkalmas arra, hogy többé-kevésbé felmérjük a XVIII. sz. végének képzőállományát, annak produktivitását. Természetesen ez a vizsgálat erősen egyoldalú, hiszen nem a valós nyelvhasználatot térképezem fel, hanem csak a szótárakban felbukkanó szókincset kényszerítem színvallásra, nem a nyelv egészének képzőit vizsgálom, hanem csak egy szerző(gárda) nyelvhasználatát, nyelvi ízlését. A szótári adatok, nem zárt korpusz lévén, pontos számszerű következtetéseket levonására nem alkalmasak, de a tendenciák megrajzolására igen. A képzők használata/nem használata bizonyos értelemben divatjelenség is, egyáltalán nem véletlen, hogy az új szavak megalkotására rákényszerített szótárszerzők milyen elemekkel dolgoztak s dolgoznak a mai napig.

A mai erza legproduktívabb absztrakt (deverbális) névszóképzője a **-ma/-mo (-me)**. Valószínűleg már igen régen is termékeny lehetett, Damaszkín szótára több száz ilyen képzős alakot tartalmaz. Ma sok orosz eredetű (és orosz közvetítésű nemzetközi) szóhoz is járulhat, segítségével az igékből szinte korlátlan számú főnevet lehet képezni, csak a szótárszerkesztői szigor szabhat gátat az e képzővel alkotott (sokszor mesterséges szinten maradó) szavak parttalan felvételének. Néhány példa: *буволодома* 'ingadozás' (< *буволодо-* 'ingadozik'), *вастома* 'találkozás' (< *васто-* 'találkozik'), *изамо* 'boronálás; borona' (< *иза-* 'boronál'), *козома* 'köhögés' (< *козо-* 'köhög'); *голосовамо* 'szavazás' (< *голосова-* 'szavaz'), *дивамо* 'csodálkozás' (*дива-* 'elcsodálko-

zik'), *красямо* 'befestés' (< *крася-* 'fest'); *абстрагировамо, аккредитовамо, активизировамо, амортизировамо, анализирамо* stb.

A *-ма, -мо* képzőborkorban is szerepet játszik, a valaha sokkal produktívabb, de mára eljelentéktelenedett *-лма, -лмо* elemekben mutatható ki: *мазолма* 'szépség' (< *мазы* 'szép'), *покиолма* 'nagyság' (< *поки* 'nagy'); *чуделма* 'meder' (< *чуде-* 'folyik').

Ugyancsak régóta igen produktív, nagyon gyakori a *-кс* képző (pl. *атямарькс* 'meggyfa' < *атямарь* 'meggy'; *валкс* 'szótár' < *вал* 'szó'; *карькс* 'bocskorkötő zsinór' < *карь* '(háncs)bocskor'). Ez a szuffixum elsősorban elvont fogalmak, ill. növények, tárgyak megnevezésében aktív, de számos más jelentéstani csoportban is megfigyelhető.

Produktivitás szempontjából teljesen más képet mutat az elsősorban a cselekvés eredményének jelölésére szolgáló *-вкс*: csak a 20. században erősödött meg, s vált mára igen termékeny, igen gyakori képzővé, adatbázisomba több mint 300 szót vettem fel (tanulságos, hogy a szakirodalom ennek ellenére alig-alig tesz róla említést), pl. *видевкс* 'vetés' (< *виде-* 'vet'), *эртвкс* 'dobás' (< *эрто-* 'dob'), *изнявкс* 'győzelem' (< *изня-* 'győz'), *ильведевкс* 'hiba' (< *ильведе-* 'hibázik'), *кемевкс* 'hit' (< *кеме-* 'hisz') stb. Termékenységet az orosz eredetű szavakhoz való kapcsolódás képessége is bizonyítja. Ez a képző a *-кс* képzőből jött létre. A *-кс* eredetileg olyan igékhez kapcsolódhatott, amelyek a reflexív *-в-* képzőt tartalmazták, majd az idők folyamán ebből elvonódott a *-вкс* szuffixum, amely ma már bármilyen igéhez kapcsolódhat.

Ebben a fejezetben elemzem még a kis hatókörű *-вт(ь), -ки* és *-ина* képzőket, a viszonylag gyakori *-ка, -кай* és *-мка* elemeket, s szólok a ma már improduktív *-(и)де* szuffixumról. Kapcsolódási szabályszerűségeket felállítva próbálok meg elkülöníteni a *-не, -нэ, -ине; -ке; -ка* kicsinyítő képzőket. Röviden szólok az orosz eredetű *-(V)н(ь)ка* és *-ня* képzőkről is.

3.2.3. A dolgozat negyedik fejezetében **az önálló szóból grammatikalizációval** létrejövő) névszóképzőket vizsgálom. Ez a részterület az utóbbi évtizedek finnugor nyelvészeti kutatásaiban egyre nagyobb teret nyer, s lassacskán tért hódít a mordvin nyelvtudományban is. A mordvin szakirodalom meglepően sok, közel húsz képzőt sorol e

kategóriába, azonban alaposabb vizsgálatok után kiderül, hogy ezek közül csupán néhány felel meg a képzővé válás kritériumainak, a többi viszont inkább összetételi utótagnak tekinthető. – Ebben a fejezetben először a grammatikalizáció-kutatások vázlatos jellemzését adom közre, majd igyekszem kizárni azokat az elemeket, amelyeket a szakirodalom ide sorol ugyan, de ezek nem képzők, vagy nem önálló szóból alakult szuffixumok. Ezt követően görcső alá veszem azokat az elemeket, amelyek az összetételi utótagok és a képzők közötti íven felrajzolható grammatikalizációs skálán helyezkednek el.

A grammatikalizálódás egyetemes érvényű kritériumait alkalmazva igyekszem megállapítani, melyik elem hova sorolható: a) az adott lexéma összetételek utótagja, nem kezdődött meg az agglutinációs folyamat: *ал, алкс, бие, кирда, марь, нал, пуло*; b) az utótag megindult a képzővé válás útján, de még a dezsemantizációs folyamat elején jár: *ланго, пря, пе*; c) már képzőnek tekinthető, elvont viszonyok jelölésére képes elem, amelynek még az alapszava is élő nyelvi elem: *-мезе, -ни, -пель, -пелькс*; d) teljes mértékben képzőnek tekinthető elem, a képző és az alapszó kapcsolata teljesen megszakadt: *-чи*.

A *-мезе* embereket jelölő gyűjtőképző (*Васямезень* 'mindenki, aki Vaszilijjel (van), Vaszilijék', *Сергеймезень* 'Szergejék'); de már nemcsak tulajdonnevekhez, hanem egyes közszavakhoz is kapcsolódhat (*ярмактмезть* 'pénz és még valami'), ebben az esetben 'tárgyak összessége' jelentést hordoz. A *-ни* asszonynévképző (*Максим-ни-зе* 'Makszim felesége'). A *-пель* 'fél oldal' > 'eszköz' absztrahálódása az alábbi skálán rajzolható fel:

Összetétel	képzőszerű elem			képző	
'eszköz, számszám'	közlekedési eszköz	ruha	étel, ital	díszítések	elvont
<i>пелемапель</i> 'fűró'	<i>ускомапель</i> 'szállító-eszköz'	<i>оршамопель</i> 'ruha'	<i>ярсамопель</i> 'ennivaló'	<i>мештепель</i> 'ing	<i>тонавтнемапель</i> 'tántárgy'
			<i>уштомапель</i> 'tűzelőanyag'	'hímzése'	

A *пелькс* a 'vminek egy darabja, része' szerkezetekben a *пелькс* őrzi eredeti jelentését, de vannak olyan lexémák, melyekben már kiüresedve absztrakt képzővé vált: *икелепелькс* 'jövő' (*икеле* 'előtt', *лемпелькс* 'drusza' (*лем* 'név'), *ормапелькс* 'betegség' (*орма* 'ua.').

A *лув* (jelentése itt: 'mennyiség, rend, sorrend') a *сэтьмелув* 'békesség' (< *сэтьме* 'csend'), *вейсэнълув* 'szövetség; testamentum' (< *вейсэнъ* 'együtt-' < *вейсэ* 'együtt'), *ломаньлув* 'emberiség' < *ломань* 'ember' szavakban képzősült, a grammatikalizációs folyamat a párhuzamos szöveghelyek vizsgálatával, a bibliafordítások révén szépen nyomon követhető.

Az eredetileg 'nap' jelentésű *чи* teljes mértékben absztrakt képzőnek tekinthető. Az alapszavak változatos szemantikai körbe tartoznak, a képző különösebb formai és szemantikai megkötés nélkül járulhat az alapszavakhoz, elsősorban melléknevekhez és (kisebb mértékben) főnevekhez, ritkán egyéb szófajhoz: *ашочи* 'fehérség' (< *ашо* 'fehér'), *вадрячи* 'jótság' (< *вадря* 'jó'), *виевчи* 'erő, erősség' (< *виев* 'erős'), *эжовчи* 'ravaszság' (< *эжов* 'ravasz'), *каштанчи* 'büszkeség' (< *каштан* 'büszke'); *ломанькчи* 'emberség, emberiesség' (< *ломань* 'ember'); *мирдекчи* 'házasságkötés' (< *мирде* 'férj'); *ламочи* 'sokaság, tömeg' (< *ламо* 'sok') stb. Produktivitását jól jelzi, hogy orosz eredetű szavakhoz is könnyen kapcsolódhat: *беднойчи* 'szegénység' (< *бедной* 'szegény'), *бойкачи* 'fürgeség' (< *бойка* 'füрге'), *геройкчи* 'hősiesség' (< *герой* 'hős') stb. (Az alapszó néha *-кч* képzőt vesz fel.) – A *-чи* a mai mordvin képzőrendszer fontos eleme, gyakorisági mutatói nagyságrendekkel nagyobbak, mint a többi vizsgált képzőé, ill. képzővé váló elemé. Eredeti jelentését elvesztette, erre már semmi nem utal, a deszemantizációs folyamat teljességgel végbement. A képző a XX. század előtt nem tartozott a produktív elemek közé, mára viszont nagyon termékennyé vált – elsősorban a nyelvújítás, az új, absztrakt fogalmak megnevezésének igénye miatt (pl. *агрессивнойчи* 'agresszivitás', *аламокс ловомачи* 'alulértékelés', *артомачи* 'festőművészet', *веркачи* 'aktivitás', *норовчи* 'érvényesség, illetékesség', *продуктивнойчи* 'produktivitás', *сымеполадкчи* 'öröklődés', *тувталчи* 'oksági viszony'). A mai szótárakban túlburjánzó szavak egy része valószínűleg ki fog hullani az idő rostáján, más részük azonban gazdagítani fogja a mordvin szókincset.

3.2.4. Melléknévképzők. A finnugor nyelvek melléknevei a főnévvel közös töről fakadnak, ennek a mai napig számtalan bizonyítéka van (pl. fi. *kylmä* 'hideg; hidegség', *hämärä* 'sötét; sötétség', *kivirikko* 'kőtemplom'; magy. *beteg*, *meleg*; *faház* stb.). Ugyancsak

ennek az ősi egységes eredetnek nyoma az is, hogy a szuffixumok nagy része fő- és melléknévképző is lehet, pl. fi. *-nen*: *poikanen* 'fióka', *jäinen* 'jeges'. A melléknév a nyelvészek véleménye szerint legkésőbb a finnugor kor végén már önálló szófajt alkotott. Bereczki becslése szerint „az alapnyelvi szótövek 6%-ának csak melléknévi jelentése van”. A mordvin melléknévképzők szinte mindegyike identikus a főnévképzővel, de produktivitásuk és etimológiai átláthatóságuk között igen nagyok a különbségek.

Vizsgálataim szerint az UEW 39 (17 U/FU, 22 FP/FV) olyan ősi melléknévet tartalmaz, amelyeknek erza melléknévi folytatása van, pl. **ačka* 'weiß' ?FU > mdE *ašo*; **čupa* 'dünn, mager' FU > *čova*; **enä* 'groß; viel' U > *iñe*; **kämä* 'hart, fest' FU > *keme*; **wuð'e* 'neu' FU > *od*; **jakša* 'kühl, kalt; kühl, kalt werden' FV > *jakšamo*; **kalke* 'hart' FV > *kalgodo*; **kečke-rä* 'rund, krumm' FV > *kičkeře*; **kilmä* (*külmä*) 'kalt, Kälte, Frost; kalt werden, gefrieren, erfrieren' FP > *kelme*; **lämpz* 'warm; Wärme' FV > *lembe* stb.

Dolgozatomban 14 erza melléknévképzőt elemzek. Ezek egy része ma is élő, átlátható, produktív képző. Ezek közül viszonyító melléknéveket hoz létre a rendkívül produktív, sokféle szemantikai csoportban jelen lévő **-нь**, pl. *варакань* 'varjú-' (< *варака* 'varjú'), *васолонь* 'messzi, távoli' (< *васоло* 'messze, távol'), *велень* 'falusi, falu-' (< *веле* 'falu'), *вирень* 'erdei, erdő-' (< *вирь* 'erdő'), *кемень* 'csizma-' (< *кем* 'csizma'), *кизэнь* 'nyári' (< *кизэ* 'nyár'), *килеень* 'nyír-, nyírfa' (< *килей* 'nyír(fa)'), *ловсонь* 'tej-' (< *ловсо* 'tej'), *ломанень* 'emberi, ember-' (< *ломань* 'ember'), *пиземень* 'eső-' (< *пиземе* 'eső'), *пильгень* 'láb-' (< *пильге* 'láb') stb.

Neutrális tulajdonságkifejező a közös eredetre (*v, *η) visszamenő, szinonim **-в, -й** (nyelvjárási szinten az -η-nel váltakoznak, pl. *čiñiv* ~ *čiñej* ~ *čiñeη* 'szagos', *sepev* ~ *sepej* ~ *sepeη* 'keserű', *ved'ev* ~ *ved'ej* ~ *ved'eη* 'vizes', *ve'ev* ~ *ve'ij* ~ *ve'eη* 'véres'). A -й megterheltsége igen csekély, ma már gyakorlatilag improduktív képzővé vált (*кежей* 'mérgező' (< *кеж* 'mérgező'), *келей* 'széles' (< *келе* 'szélesség'), *питней* 'drága' (< *питне* 'ár'), ezzel szemben a -в nagyon gyakori és termékeny, orosz eredetű szavakhoz is szívesen kapcsolódik, pl. *буряв* 'viharos' (< *буря* 'vihar'), *мускулав* 'izmos' (< *мускула* 'izom'), *телав* 'testes, kövér' (< *тела* 'test'), *улав* 'bajuszos' (< *уса* 'bajusz').

A tulajdonság kisebb fokban való meglétét, nem teljes minőséget kifejező, korlátozó szerepű képző a *-жа, -за (-наза), -ла, -на/-ня*. Ezek javarészt egymás szinonimái. Nagy részük etimológiailag transzparens. Közülük a legproduktívabb a *-ня, -на*, a legkevésbé a *-за*. E képzők elsősorban szín, külső és belső tulajdonság, állapot kifejezésére; ízérzékelés visszaadására; tárgy méretének, formájának leírására, természeti jelenségek megnevezésére szolgálnak. A velük foglalkozó tanulmányok első helyen a színneveket említik, a képzési mechanizmust a következőképpen lehet leírni: 'a származékszó az alapszóban megnevezett szín árnyalata, halványabb, gyengébb megjelenése', pl. *ашоша, ашоза, ашола* 'fehéres' (< *ашо* 'fehér'), *ожоза, ожола* 'sárgás' (< *ожо* 'sárga'), *тюжажа, тюжала, тюжаня* 'barnás' (< *тюжа* 'barna').

Elhomályosult, javarészt csak etimológiai módszerekkel mutatható ki a *-ра/-ря/-ре, -мо, -до, -кс, -ки, -ка, -це, -се*. Ezek általában csak néhány szóban érhetőek tetten, jellegzetes funkciójukat nem lehet elkülöníteni.

3.2.5. A dolgozat hatodik és hetedik fejezetében a számnév- és az igenévképzőket mutatom be röviden, áttekintésszerűen. Előbbi részben a tószámnevek *-е, -во, -зе*, a sorszámnevek *-це*, a gyűjtőszámnevek *-не-*, a szorzószámnevek *-ксть* elemeinek eredetét és kapcsolódási szabályait tekintem át, az igenevek sorában pedig a *-мс; -мо, -ме; -мадо, -модо* infinitivusokkal; *-и(ця)* participium praesens activum, *-(в)икс* és *-ма* participium praesens passivum, *-зь* participium perfectum activum/passivum, *-нь* participium perfectum passivum, *-вм(ь)* participium perfectum passivum (agens participium) alakokkal; valamint a *-мсто, -мсте; -зь* és *-до* gerundiumi formákkal foglalkozom.

4. Az értekezés témaköréből készült publikációk

- Névszói morféma-alternációk az erza-mordvinban. *Folia Uralica Debreceniensia* 10 [2003]: 143–164.
- A plurale tantum a mordvinban. In: Csepregi Márta – Várady Eszter (szerk.), *Permiek, finnek, magyarok. Írások Szíj Enikő 60. születésnapjára. Urálistikai Tanulmányok* 14. ELTE, Budapest, 2004. 264–276.
- Az agglutinációval keletkezett mordvin képzőkről. *Nyelvtudományi Közlemények* 102 [2005]: 7–34.
- A képzővé válás kora a mordvinban. *Folia Uralica Debreceniensia* 12 [2005]: 69–86.
- Képző vagy utótag-e a mordvin *pel*? *Folia Uralica Debreceniensia* 13 [2005]: 41–54.
- Egy grammatikalizálódás első lépései (erza-mordvin *luv* 'rend'). *Folia Uralica Debreceniensia* 17 [2010]: 33–44.
- A mordvin névszóképzők rendszere. *Nyelvtudományi Közlemények* 108 [2012]: 95–138.
- Allomorphic variants of Erzya-Mordvin nominal derivational suffixes. In: *Lapponicae investigationes et uralicae. Festschrift zum 65. Geburtstag von Lars-Gunnar Larsson*. Hrg. Eberhard Winkler, Hans-Hermann Bartens, Cornelius Hasselblatt. *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica*. Band 82. Harrasowitz, Wiesbaden, 2012. 125–141.
- Az improduktív *-v* főnévképző az erza-mordvinban. *Folia Uralica Debreceniensia* 20 [2013]: 189–212.
- Лув* лексеманть путовксозо пазнэнь ознома терминологияньт теевемасо. In: М. В. Мосин (отв. ред.), *Терминсистема восточных финно-угорских языков: современное состояние, проблемы и перспективы развития*. Саранск. 89–96. [–Н. В. Казаева – С. Г. Моторкина]
- The Erzya-Mordvin continuation of nominal derivational suffixes in the proto-language composed of a single sibilant or affricate. *Finisch-Ugrische Mitteilungen* 38 [2014]: 115–141.
- The *-m(V)* nominal derivational suffixes in Erzya-Mordvin. *Linguistica Uralica* 50 [2014]: 172–188.

- How many Erzya-Mordvin nominal derivational suffixes contain the element *-r/-r'*? *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 270 [2014]: 213–228.
- Грамматикализация (переход в разряд суффиксов) эрзя-мордовского *peł'*. In: М. В. Мосин (отв. ред.), *Языковые контакты народов Поволжья: актуальные проблемы морфологии и синтаксиса: материалы IX Международного симпозиума*. Издательство Мордовского университета, Саранск. 270–280.
- Az erza-mordvin állatnevek ősi képzői. *Nyelvtudományi Közlemények* 110 [2014]: 97–130.
- Grammatikalizálódó elemek az erza-mordvinban: *ланго* 'felszín; idő'. *Folia Uralica Debreceniensia* 21 [2014]: 47–60.
- Суффиксальное словопроизводство как продуктивный способ образования имен существительных в эрзя-мордовском языке. In: Е. П. Прокаева (отв. ред.), *Гуманитарные науки и стратегии образования: пути интеграции*. Мордовский государственный педагогический институт, Саранск, 2015. 36–44.
- Az erza onomatopoeitikus névszók képzőállományáról. *Folia Uralica Debreceniensia* 22 [2015]: 157–173. (Megjelenés alatt.)
- Az erza-mordvin absztrakt főnévképzők történeti produktivitása. *Nyelvtudományi Közlemények* 111 [2015]: 1–26. (Megjelenés alatt.)
- Mordvinic. In: Peter O. Müller – Ingeborg Ohnheiser – Susan Olsen – Franz Rainer (eds.), *Word Formation, An International Handbook of the Languages of Europe*. HSK series. De Gruyter, Berlin, 2015. 3222–3241. (Megjelenés alatt.)